

Γ'.

Ὁ κατέχων τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς πολιτείας πρὸς τοῖς δικαιώμασιν, ἅτινα ἀρύεται ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ταύτης περιωπῆς, ὑπόκειται καὶ εἰς ἀντίστοιχα καθήκοντα. Ὁ θρόνος τοῦ ἡγεμόνος εἶνε τόπος δοκιμασίας, ἐνέχων πολλάκις τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης τὸν στέφανον. Οὐ χρὴ καθεύδειν παννύχιον. Ὁ ἡγεμὼν δὲν δικαιούται νὰ ἄγῃ βίον προσόμοιον τοῖς παλαιοῖς θεοῖς τοῦ Ἐπικούρου· τὰ πάντα δέον νὰ ἐπιβλέπη, ἀκοίμητος ἐλεγκτὴς καὶ τιμητὴς, πρὸ παντός δὲ καθιστάμενος ὑπόδειγμα φιλεργίας καὶ ἐπιδιώξεως τῶν κοινῶν συμφερόντων. Φιλεῖ τὸ ὑπήκοον μιμεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας· παρακολουθεῖ τὴν δρᾶσιν αὐτῶν. Ἐν γένει ἀπὸ τοιούτου ἡγεμόνος, φιλοπόνου, εὐσταθοῦς, προνοητικοῦ, ρέκτου, οὐ σμικρὸν ἐξαρτᾶται τῶν ἐθνῶν ἢ εὐημερία μᾶλλον ἢ κακοδαιμονία, ἢ ἀτίμωσις ἢ τὸ κλέος.

Ὁ Μακιαβέλλης ὑποδεικνύει κατ' ἐξοχὴν τῷ τοιούτῳ ἡγεμόνι τὴν πολεμικὴν τοῦ κράτους πρόοδον. Πρὸς θρίαμβον δὲ κατὰ τε τῶν ἐσωτερικῶν πολεμίων δι' οὐδενὸς ἄλλου τρόπου δύναται νὰ ἐργασθῇ ὁ ἡγεμὼν, ἢ μόνον διὰ τῆς ἀόκνου, ἐνδεδεχοῦς καὶ ἐπιμελελημένης στρατιωτικῆς προπαρασκευῆς τῆς χώρας, δι' ἐπιτυχοῦς πρὸς τοῦτο ὀργανισμοῦ. Ἡγεμὼν, ἐστερημένος

στρατιωτικῶν ἀρετῶν, ἄρχων ἐν χώρᾳ, μὴ πληρωσάσῃ τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς πόθους, εἶνε ἄχρηστος, ἂν μὴ ἐπιβλαβής. Καθῆκον ἔχει καὶ ἀποστολὴν νὰ μεταδώσῃ τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ ἦθος, τὸ γενναῖον φρόνημα, τὸ ἀκατάβλητον, τοῖς ὑπηκόοις, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ μέχρι τοῦ στρατιώτου. Οὕτως ἐπιτελοῦνται τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἔργα· εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατορθώματα στρατιωτικῶν ἡγεμόνων. Ἐνευ στρατιωτικῆς δυνάμεως, λέγει ὁ Μακιαβέλλης, οὐδεμία πολιτεία τυγχάνει ἀσφαλῆς. Ὁ πόλεμος ἄρα δεόν νὰ εἶνε ἡ ἐνδελεχῆς μέριμνα καὶ ἡ τέχνη τοῦ ἡγεμόνος. Εἶνε γνωστόν, ὅτι πάντες οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἐμερίμνησαν περὶ τῶν ἡδονῶν μᾶλλον ἢ περὶ τῶν ὄπλων, ἀπώλεσαν τὸν θρόνον αὐτῶν (1).

Ὁ Σαβοναρόλας εἶχεν ἐξεγείρη ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὰ πλήθη τῆς Φλωρεντίας πρὸς ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον βίον. Ὁ σκαπανεὺς τῆς διαφθορᾶς τοῦ κχιροῦ ἐκείνου, ὁ ἐνθουσιώδης μεταρρυθμιστῆς κατέλαβεν ἐπὶ τινὰ χρόνον περιφανῆ δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' αὕτη διέφυγεν ἀμέσως ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μακιαβέλλη εἶνε διάφορος· δέν εἶνε Ριένζης, ἐνθουσιῶν, ἀλλὰ φαντασιοκόπος, λάτρης τοῦ παρελθόντος, ὄνειροπολῶν τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἰταλίας διὰ τῶν τύπων μόνον τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας· εἶνε πραγματικὸς πολιτικὸς ἀνὴρ, κατανοῶν τὰς ἀνάγκας τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ὁ ἡγεμὼν εἶνε ἔνοπλος προφήτης, κατ' ἐξοχὴν στρατηγός, ἀρι-

(1) Il Principe.

στεύς τῆς πολεμικῆς τέχνης, μόνον μέ-
λημα ἔχων τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν
τῆς χώρας, ὅπως δι' αὐτῆς ἐξεγείρη ἀπὸ
τοῦ ληθάργου τὸ φρόνημα τῶν Ἰταλῶν,
ἀπελευθερῶν ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ τῆς αἰ-
σχύνης, ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν ξένων καὶ
τῶν μισθοφόρων.

Ἄλλ' ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ὀργάνωσις
δέον νὰ ἐρείδηται ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν δυνά-
μεων. Στρατὸς ἐθνικός, ἀμέσως ἄρα διαφε-
ρόμενος ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου
τῆς πατρίδος, ἐκπροσωπῶν τὴν συνείδησιν
αὐτῆς, πρόθυμος κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ
θυσιασθῆ, καὶ ἐν ταῖς κρισιμωτάταις τῶν
στιγμῶν μὴ ὑποχωρῶν, μὴ παραδίδων ἀναι-
μωτεὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὰ ἐθνικὰ προχώ-
ματα, θεωρῶν τοῦτο κατασχύνην καὶ προ-
κρίνων τὸν θάνατον, τοιοῦτο τὸ ἰδεῶδες
ἐθνικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐθνικοῦ
στρατηγοῦ καὶ ἡγεμόνος. Ὁ στρατὸς ἄρα
δέον ν' ἀποτελεῖται ἐξ ἰθαγενῶν, ἐκ πολι-
τῶν, οὐχὶ δ' ἐκ ξένων καὶ μισθοφόρων. Ὁ
δὲ ἡγεμών, ἀσκήσας τὸν τοιοῦτον στρατόν,
παρασκευάσας ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὰς
κακουχίας ἐπιμόχθου βίου, οὗτος πρῶτος
καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ παράσχωσι τὸ πα-
ράδειγμα, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν
φρόνημα, φιλοπατρίαν, τιμὴν, θέλει ἀνορ-
θῶσῃ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς τὴν Ἰτα-
λίαν. Ἡ ἥττα στρατοῦ τινος εἶνε συνήθως
ἐθνικὴ ἥττα, ἐφ' ἣ εὐθύνονται κατ' ἐξοχὴν
οἱ διοικοῦντες, οἱ προεξάρχοντες ἐν τῇ πο-
λιτείᾳ, μὴ παρασκευασθέντες ἐπαρκῶς, μὴ
ἀποσοβήσαντες κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν πρὸς τὸν
πολέμιον σύγκρουσιν. Ἄλλ' ἔτι πλέον· κα-

θίσταται ἀτίμως ἢ τοιαύτη ἦττα, ἐν ᾗ περιπτώσει οἱ ἠττώμενοι, στρατὸς ἢ λαός, δὲν διεκδικήσωσι παντὶ τρόπῳ τὴν συντετριμμένην τιμὴν τῆς πατρίδος. "Αν τοιαύτη ἦττα δὲν καταστῆ ἀφετηρία ἐθνικῆς ἀνορθώσεως, τετέλεσται!

Ἐν τοῖς περὶ τῆς Τέχνης τοῦ Πολέμου διαλόγοις ὁ ὑποτιθέμενος Κολόννας εὔχεται νὰ ἐμιμῆτο ἢ σύγχρονος Ἰταλία ἐκ τῶν ἀρχαίων τὴν σκληραγωγίαν μᾶλλον καὶ τὴν τραχύτητα ἢ τὴν μαλθακότητα καὶ τὸ ἀβροδίαιτον. Ἡ ἄλλοτε ἰσχυρὰ Ἰταλία κατεστράφη, ἀφ' οὗ χρόνου ἢ ἀβρότης τῶν ἠθῶν κατέστη ἀρεστὴ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ, αἰδουμένη ἐαυτήν, θεραπεύουσα τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν τῆς πατρίδος, τιμῶσα τὴν μνήμην τῶν προγόνων, ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον τοῦτο ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἀρχόντων μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν πολιτῶν. Ἐκὰς οἱ βέβηλοι! οἱ μὴ κατανοοῦντες τὴν τοιαύτην ὑψηλὴν ἀποστολὴν ἐθνικοῦ στρατοῦ, ἐσκληραγωγημένου, ἡσκημένου, προπαρασκευαζομένου πρὸς τὴν ἀμυναν τῆς πατρίδος, πρὸς τὴν διεκδικήσιν τῆς τιμῆς αὐτῆς. Τὸ πῦρ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ἀνεξαρτησίας διαφλέγει κατ' ἐξοχὴν τὰ στήθη τοῦ πολίτου, μόνον ὅταν οὗτος, ἐν οἳαδήποτε στιγμῇ, εἶνε προπαρασκευασμένος νὰ ἐκδικήσῃ πᾶσαν προσβολὴν, ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν κατ' αὐτοῦ ἐπιθεσίαν, νὰ ὑπερασπίσῃ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τὰ δίκαια καὶ τὴν τιμὴν ἀναξιοπαθούντων ὁμαιμόνων καὶ ὁμοφύλων.

Ἐν τε τῷ Ἡγεμόνι καὶ ἐν τῇ Τέχνῃ

τοῦ Πολέμου ὁ Μακιαβέλλης, ὑποτυπῶν τὰς σκεψεῖς αὐτοῦ περὶ τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς Ἰταλίας, προβαίνει εἰς τὸ ὑπέρτατον τῆς πολιτικῆς ὀξυδερκείας καὶ προορατικότητος σημεῖον. Δὲν εἶνε πλεόν πρακτικὸς πολιτικός· καθίσταται προφήτης, οὐ αἰ θεωρία, δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, καὶ ἐγένοντο δεκταὶ ἐξ ὀλοκλήρου ἐν τῷ βίῳ τῶν νεωτέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ὀργάνωσις τακτικῶν στρατῶν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μισθοφόρους τοῦ μέσου αἰῶνος, τὸ ἐθνοσωτήριον σύστημα τῆς πανδήμου στρατολογίας, ὃ περ, πρῶτον ἐφαρμοσθὲν ἐν Πρωσσίᾳ, ἐπήνεγκε τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα, καταστὰν ἤδη θεμέλιον τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος τῶν συγχρόνων λαῶν, εἶνε ἐμπνεύσεις τῆς πολιτικῆς περινοίας τοῦ Μακιαβέλλη. Τοιαύτη τάξις κρατύνει τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ πολίτου, ἐμπεδοῖ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ, κατανοοῦντος, ὅτι δύναται νὰ διεκδικήσῃ ἐθνικὴν τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν, ἐπιβουλευομένας ὑπὸ τε ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων.

Δυσχερὴς εἶνε βεβαίως ἢ κτηῆσις τῆς ἀρχῆς, δυσχερεστέρα ἐν τούτοις εἶνε ἢ συντήρησις. Ὁ Μακιαβέλλης ὑπέδειξεν ἤδη τὸν Καίσαρα Βοργίαν πρότυπον κατακτητοῦ ἡγεμόνος· ἀλλ' ὀφείλει οὗτος ν' ἀνταγωνίζηται καθ' ἐκάστην πρὸς πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ ποικίλα προσκόμματα. "Ατε ἰστάμενος ὑπεράνω τῶν πολιτῶν, ἐπισπᾶ κατ' ἀνάγκην τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐν πάσῃ πράξει καὶ ἐνεργείᾳ· κινδυνεύει δὲ καθ' ἐκά-

στην στιγμὴν νὰ καταστῆ ἀντικείμενον τῆς μνησικακίας αὐτῶν καὶ ἐκδικήσεως. Ἐπέρχεται οὕτω κατ' ἀνάγκην ἀγὼν μεταξὺ τῶν ὑπηκόων καὶ τοῦ ἡγεμόνος.

“Ὅπως ἀντεπεξέλθη ὁ ἡγεμὼν κατὰ τῶν πολεμίων, δεόν νὰ περιβάλληται τὴν φύσιν τοῦ θηρίου ἄμα καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πρότυπα μὲν θηρίων ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν ἀλώπεκα καὶ τὸν λέοντα, τὸ μὲν πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν κατ' αὐτοῦ τιθεμένων παγίδων, τὸ δὲ πρὸς ἐκφόβισιν τῶν λύκων, τῶν κατ' αὐτοῦ ἐλλοχοῦντων. Πρὸς τούτοις δὲν ὑποχρεοῦται νὰ τηρῇ τὸν λόγον αὐτοῦ, ἂν τοῦτο ἡδύνατο ν' ἀποβῆ ἐπιβλαβές, ἐξέλιπον δὲ τὰ αἴτια, τὰ πρὸς τοῦτο ὠθήσαντα αὐτόν. Οἱ μάλιστα ὠφεληθέντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶνε οἱ ὑποκριθέντες τὴν ἀλώπεκα. Ἄλλ' ὀφείλει ὁ ἡγεμὼν νὰ περικαλύπτῃ τὴν φύσιν ταύτην, καθιστάμενος μέγας ἐν ἀπάτῃ καὶ ἐν ὑποκρισίᾳ· ἐπίσης δὲ ἐλαχίστην νὰ παρέχῃ προσοχὴν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων θεωρούμενα ἀγαθὰ, ὧν ἠναγκασμένος, πρὸς διατήρησιν τῆς ἐξουσίας, νὰ πράττῃ παρὰ τὴν πίστιν, παρὰ τὴν φιλάνθρωπίαν, νὰ δεικνύηται ἐν τούτοις ὅτι πράττει τὰναντία τούτων. Οἱ ἄνθρωποι βλέπουσι συνήθως τὰ φαινόμενα, σπανίως δ' εἰσδύουσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων. Φροντὶς ἄρα τοῦ ἡγεμόνος δεόν νὰ εἶνε ἢ ἐξασφάλισις τῆς κυριαρχίας, τὰ δὲ πρὸς ταῦτο μέσα θέλουσιν ἐρμηνευθῆ ὡς ἔντιμα καὶ ἐγκωμιασθῆ παρὰ πάντων· διότι ὁ ὄχλος ἀλίσκεται πάντοτε ὑπὸ τῶν κατ' ἐπιφάνειαν τελουμένων καὶ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας. Ἄλλ' ἐν τῷ κόσμῳ μόνον ὄχλος

υπάρχει (e nel mondo non è se non volgo) (1).

Ἐν τῇ φράσει ταύτῃ ἀποκαλύπτεται ἀληθῶς τὸ μυστήριον τῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ Μακιαβέλλη, κατανοοῦνται δὲ τὰ αἷτια, τὰ ἐξωθήσαντα αὐτὸν πρὸς συγγραφὴν τοῦ *Ἡγεμόνος*. Ὁ γραμματεὺς τῆς φλωρεντιακῆς δημοκρατίας, ὁ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐργασθεὶς καὶ προκινδυνεύσας ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς πατρίδος, οὗ τὰ λοιπὰ συγγράμματα διαπνέει διάπυρος πρὸς τὴν δημοκρατίαν ἔρως, ὁ συνωμότης καὶ μάρτυς τῆς ἐλευθερίας, ἀπαγγέλλει ἤδη τὸ ἀπελπιτοῦτο ἀνάθεμα—ἐν τῷ κόσμῳ μόνον ὄχλος ὑπάρχει! Τί ἄλλο σημαίνει ἡ φράσις αὕτη, ἢ ὅτι ὁ Μακιαβέλλης, μάτην ἐπὶ μακρὸν χρόνον προσπαθήσας νὰ ἐξεγείρῃ λαόν, εἰς οὗ τὰ στήθη εἶχεν ἀποσβεσθῆ πᾶν φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς τιμῆς αἴσθημα, καὶ κατανοῶν, ὅτι προσπαθεῖ νὰ γαλβανίση νεκρὸν σῶμα, προωρισμένον διὰ τὸ μουσεῖον τῆς ἀνατομικῆς μᾶλλον ἢ διὰ τὸ στάδιον τῆς ἱστορικῆς δράσεως, πλήρης ἀπογοητεύσεως καὶ μισανθρωπίας ἐκφωνεῖ τὸν ἐπικήδειον τοῦ αἰῶνος.

Εἶνε ἀπαίσιον, ἀλλ' ἀληθές. Ἐν διεφθαρμένῃ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, ἐν ἐποχῇ ἐξαχρειώσεως τῶν ἠθῶν μόνον ὄχλος ὑπάρχει. Μελετήσατε τοὺς χρόνους τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῶν Καισάρων. Ὁ ὄχλος, ὁ ἀποτελῶν αὐτούς, δὲν ἔχει αἰσθήματα, δὲν ἔχει εὐγενῆ πάθη· ἔχει ἀπλῶς ἐνστικτα, κατ' ἐλάχιστον διαφέρων τῶν θηρίων. Ἄλλ' ὁ ὄχλος

(1) Il Principe.

οὗτος δὲν εὐρίσκεται μόνον ἐν τῇ κατω-
τάτῃ, τῇ παρημελημένῃ τάξει τῆς κοινω-
νίας· ὁ κατ' ἐλάχιστον ὀξυδερκῆς ὀφθαλμὸς
θέλει συναντήσῃ αὐτὸν ἀπανταχοῦ, ἐν πᾶσι
τοῖς κοινωνικοῖς στρώμασιν, ἀπὸ τοῦ περιό-
πτου ἀνακτόρου μέχρι τῆς ταπεινοτάτης
καλύβης, ἀπὸ τῶν ἐνδίκαιτωνμένων παρὰ τὸν
βασιλεῖον θρόνον μέχρι τῶν διανυκτερευόν-
των ἐν τῷ ὑπάθρῳ ἢ ἐν τοῖς ὑπογείοις τῆς
ἀστυνομίας. Τὸ ἀποτρόπαιον πολιτικὸν
δόγμα τῶν Βουρβόνων τῆς Νεαπόλεως, ὅτι
ὁ ὄχλος ἔχει ἀνάγκη μόνον *f* (*festi*,
forca, *farina*), ἐφαρμόζεται ἐξίσου εἰς τε
τοὺς μεγιστᾶνας καὶ εἰς τοὺς Λαζαρόνους.
Ὁ ὄχλος οὗτος, ὁ τοσοῦτον οἰκτρὸν πρόσω-
παν ἐκ περιτροπῆς παραστήσας ἐν τῇ ἱστο-
ρίᾳ, κατεδείχθη πολλάκις ὑπὸ παντοίας
μορφᾶς καὶ ὑπὸ διάφορα προσωπεῖα—Πα-
τρίκιος ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Συγκλήτῳ, ἀποθεῶν
τὰ ξόανα τῶν Καισάρων· Πραιτωριανὸς ἐν
τῷ στρατοπέδῳ, ἄνευ τιμῆς ἀπεμπολού-
μενος εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα, ἐξηυτελισμέ-
νος δοῦλος ἐν τῷ Ἀμφιθεάτρῳ, χειροκροτῶν
ἐπὶ τῷ τραγικῷ δράματι τῶν φονευομένων
μονομάχων· φανατικὸς Χριστιανὸς ἐν ταῖς
καννιβαλικαῖς περιστάσεσι τοῦ μέσου αἰῶ-
νος, ἐπευφημῶν τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἱερο-
δικείων καὶ ὀρχούμενος μετὰ μικρῶν καὶ
μεγάλων Τορκουεμαδῶν καὶ Ἄρβουες τὸν
βδελυρὸν κόρδακα, παιανίζούσης τῆς κατα-
χθονίου μουσικῆς ζύλων τε καὶ ἀνθρωπίνων
σαρκῶν, ἀναμῖξ καιομένων· Μετανάστης
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστά-
σεως, ἐκστρατεύων κατὰ τῆς πατρίδος
μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς· Πολίτης ἐπὶ τῆς

Τρομοκρατίας, ἀποκόπτων πᾶσαν ἐξέχουσαν κεφαλὴν καὶ πάντα ἐνάρετον ἄνδρα, διακρινόμενον ἐπὶ εὐθαρσεῖ φρονήματι καὶ ἀνεπιλήπτῳ χαρακτῆρι.

Ποσάκις δὲν παρέστη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀλγεινὸν τοῦτο δράμα τῆς ὑστάτης καταπτώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως! Τίς δὲν ἐννοεῖ ἤδη, τίνος λόγου ἕνεκα ἀπληπίσθη ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἡγεμόνος ἀπὸ τοῦ ὄχλου τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἀναζητήσας τὴν ἄγκυραν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος ἐν ἐνὶ μόνῳ ἀνδρὶ, ὑποδεικνύων τὰ δραστηκώτατα τῶν φαρμάκων πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ, δι' οὗ μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἰταλίας; Μὴ ὑπάρχοντος λαοῦ, ἀπηυθύνθη εἰς τὸν ἡγεμόνα.

Ἄλλὰ καθὼς ἀπὸ τῆς σαπρίας καὶ τοῦ βορβόρου ἀναφύεται πολλάκις θαλερὸς βλαστός, κρατυνόμενος σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀκμαῖον καὶ ζεῖδωρον δένδρον, οὕτως ἀπὸ τοῦ ὄχλου, τοῦ ἀποβλήτου τούτου Παρίου τῆς κοινωνικῆς ὑποστάθμης, ἐξέρχεται ὁ λαός. ἐν πλήρει συνειδήσει κατανοῶν τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ πρόβλημα, ἀναλαμβάνων νὰ λύσῃ αὐτό, ἀγορθῶν αὐθις τὸ καταπεσὸν κῦρος. Ὑπάρχουσιν ἐπαναστάσεις, μεταμορφώσεις, δέσεις καὶ λύσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, συγχύζουσαι τὸν ἱστοριοδίφην καὶ ἀπελπίζουσαι τὸν φιλόσοφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε μυστήριον. Τίς θὰ ἐπίστευεν, ἐν τῇ καταπτώσει ἐκείνῃ τῆς Ἰταλίας, ἐν τῇ παρακμῇ αὐτῆς κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ὅτι ὁ ὄχλος ἐκεῖνος, ὁ τοσοῦτον ἄξιος τῆς ὑψηλῆς περιφρονήσεως τοῦ Μακιαβέλλη, διελθὼν δι' ἀπασῶν τῶν κοινωνι-

κῶν περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν, ὑπυστάς πάσας τὰς ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς ξενικῆς καὶ ἰθαγενοῦς τυραγνίας, θὰ ἐξηγείρετο αἴφνης ἡμέραν τινὰ πλήρης τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, ἀποδυόμενος πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτυχεστέρου ἐθνικοῦ μέλλοντος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι μόνον τῆς προφητιδος φωνῆς τοῦ Ἰωσήφ Ματσίνη, ἀνακηρύττοντος τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος ἐν τῷ πολυθρυλήτῳ προγράμματι τῆς Νέας Ἰταλίας: **Dio e popolo!**

Ὁ Ἡγεμὼν εἶνε ἐν τῶν ἐμβριθεστάτων καὶ βαθυτάτων συγγραμμάτων περὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης, προσηκόντως μελετώμενος καὶ κατανοούμενος· ἀλλ' ὡς ἔργον ἠθικῆς οὐδεμίαν δύναται νὰ διεκδικήσῃ ἐκτίμησιν. Δυστυχῶς ἡ πρακτικὴ πολιτικὴ, οἷα ἐπιβάλλεται πολλάκις κατ' ἀναγκαῖον λόγον ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ τῇ καθαρᾷ ἠθικότητι, ἣν δύναται νὰ ἔχῃ αἰετοῦ ὑπ' ὄψει ἕκαστος ἄνθρωπος, εἴτε ὡς ἄτομον καὶ ὡς πολίτης, εἴτε ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ συνόλου.

Ἡ ἄρνησις τῆς ἠθικῆς εἶνε ἄρνησις αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, διότι ἄνευ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τηρήσεως παντὶ σθένει καθολικῶν τινῶν ἀρχῶν, ἀπορρευουσῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἠθικῆς, ἀδύνατον ἢ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς κλησιν. Λαοί, καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς πολιτεῖαι, παραγνώρισαντες τὰς ἀρχὰς ταύτας, οὐδέποτε ἐπραγματώσαν γενναίαν ἀποστολὴν, ἢ δὲ δράσις αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ προσωρινὴ καὶ ἄσκοπος, οὐδέποτε ἐξασκή-

σασα ἔντιμον ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν.

Ὁ πολιτισμὸς εἶνε δημιουργημὰ γενναίας ἠθικῆς ἀρχῆς. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει αὕτη ἐλλείπει, ἀστοχεῖ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἢ ἀνθρωπότης. Γράμματα, τέχναι, ἐπιστῆμαι, ἐργασία καθ' ὅλην τὴν ἔννοιαν, ἀναπτύσσονται ὑπὸ τὴν γενναίαν ὄθησιν τῆς ἠθικῆς τάξεως. Τούτου μὴ συμβαίνοντος, πολιτισμὸς ἀδύνατον νὰ πραγματωθῇ καὶ νὰ τελεσφορήσῃ.

Ἄλλ' ἡ ἠθικὴ αὕτη τάξις δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐν τισι περιστάσεσιν ἄνευ τῆς χρήσεως αὐστηρῶν μέτρων, δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν καὶ ἐνέργειαν. Παράγων, δύναμις κατ' ἐξοχὴν τοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἐλευθέρᾳ πολιτεία. Ἀλλὰ ταύτης μὴ ἐπαρκοῦς οὔσης, ἀστοχούσης, ἐνεκα ἐσωτερικῶν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ αἰτίων, ν' ἀναλάβῃ διὰ τῶν ἐννόμων ἠθικῶν μέσων τὴν προσήκουσαν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἐθνικοῦ προορισμοῦ, δίκαιόν ἐστι καὶ προσῆκον νὰ ἐπιδιωχθῇ τοῦτο καὶ διὰ τρόπων, μὴ ὅλως μὲν συμφώνων ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς νομιμότητος, ἀλλὰ παρεχόντων ἐχέγγυα πραγματώσεως τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει κοινωνία, πρὸς πολιτισμὸν καὶ πρόοδον σταδιοδρομοῦσα. Οὐ μόνον ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται τοῦτο ἐν τισι περιστάσεσιν.

Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, καὶ δὲν ἐπικαλοῦμαι τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ τὰ διδάγματα σαφιστικῶς καὶ ἀνοσίως κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Δεμαίτρου, ὅτι ὅπου τὸ ἠθικὸν δόγμα

ἔξασθενεῖ ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν λαῶν, ἀνεπαρκές τυγχάνον νὰ τελεσφορήσῃ, ἐπιτρέπεται ἀνωτέρα τις βία, ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸ λειτουργοῦσα, πρὸς ἐπίτευξιν γενναίου ἔργου. Ἀλλὰ τοῦτο ἐν μέτρῳ. Ἡ ἐξαίρεσις δὲν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν προέβη ἔτι περαιτέρω τοῦ σημείου ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἀναγνώρισεως δηλαδὴ ἐν τῷ βίῳ τῆς ἠθικῆς ἀρχῆς, ἧς ἀνευ οὗτος στερεῖται τῶν ιδιοτήτων τοῦ λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος. Τὸ θηρίον μετὰ τῶν ἐνστίκτων αὐτοῦ δὲν ἐξέλιπεν ἔτι ἀγὼν διεξάγεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς κατίσχυσιν τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς φύσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐπέρχονται στιγμαί, καθ' ἃς τὸ θηρίον ἐπικρατεῖ τέλειον. Εἶνε ἡ ἄρνησις πάσης ἠθικῆς τάξεως καὶ νομιμότητος. Κατὰ τοῦ τοιούτου δὲ θηρίου ἐπιβάλλεται ἡ χρῆσις τῶν προσηκόντων τρόπων, συμφώνως ταῖς περιστάσεσιν. Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω.

Ἐπάρχει τι ἄρα χειρόν τοῦ πολέμου ἐν τῇ ἱστορίᾳ; τίς ὁ ταλμῆσων νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δικαιολογικὴν αὐτοῦ βάσιν, τὴν ἀνάγκην ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεσι; Καὶ ἐν τούτοις λαμπρόταται σελίδες τῶν ἔθνων, κατὰ τὰς κρατούσας μέχρι σήμερον προλήψεις, ὧν ἡ ἐξαφάνισις ἔσται ἴσως ἡ τελειωτικὴ ἐπὶ τῆς ὕλης νίκη τοῦ πνεύματος, θεωροῦνται αἱ σελίδες τῆς πολεμικῆς αὐτῶν δόξης, ὁ δὲ στρατός, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἀρχὴν ἀνωμάλου καὶ ἐκρύθμου τάξεως ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, θεωρεῖται ἔτι μία τῶν περιφανεστάτων τάξεων

τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Θλιβερόν ἀλλ' ἀναγκαῖον. Ἡ δύναμις αὕτη, ἡ ἀπὸ πρώτης φιλοσοφικῆς ἀπόψεως προκαλοῦσα τὴν καταδίκην, εἶνε ἀναγκαία, ἀξασφαλίζουσα ποικιλοτρόπως τὴν τε ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικὴν τάξιν. Ὅσον καὶ ἂν διαμαρτύρωνται κοινωνιολόγοι τινές, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ πόλεμος εἶνε κατ' ἀνάγκην ἐκδήλωσις τοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐξελισσομένου περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, ἢ ἀποδεχόμενοι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δικαιολογίαν τοῦ Ἐγέλου καὶ τοῦ Δεμαίτρου, τοῦ Μόλτκε καὶ τοῦ Τράιτσκε, ἐπικαλούμενοι ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἱστορίας, ἡ πραγματικὴ ἀνθρωπίνῃ συνείδησις ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀποδεχομένη ἄνευ διαμαρτυρήσεων τὸ ἀνόσιον δόγμα τῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου, ὡς ἱστορικοῦ παράγοντος πολιτισμοῦ καὶ εὐημερίας. Εἶνε ἀνήθικος ἀληθῶς ὁ πόλεμος, ὁ τιθεὶς τοὺς ἀνθρώπους ἐν μοίρᾳ θηρίων, ἀλληλοκτονούντων πρὸς κορεσμόν ἀνοσίων συμφερόντων ἐθνῶν ἢ δυναστειῶν· ἀλλὰ τίς ὁ τολμήσων ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ συνεπαγόμενος τὴν κατάρξιν καὶ τὸ ἀνάθεμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δὲν εἶνε πολλάκις ἀναπόφευκτος, ἅμα δὲ καὶ εὐελπὶς οἰωνὸς ἐθνικῆς τῶν λαῶν ἐξεγέρσεως, μαρτύριον τῆς ὑγείας αὐτῶν καὶ εὐρωστίας, ἀφετηρία ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς προόδου;

Ἐκδηλοῦνται νόσοι ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, ὡς ἐκδηλοῦνται τοιαῦτα καὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀτόμων, δυνάμεναι ν' ἀρθῶσι καὶ νὰ θεραπευθῶσι μόνον διὰ τῆς γνωστῆς ὁμοιοπαθητικῆς μεθόδου—*Similia similibus*

buis. Ὁ λόγος, ἢ ἠθικὴ διαμαρτύρονται κατὰ τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς θεραπείας. Ἀλλ' ὑπὲρ τὰ ἀπόλυτα δόγματα καὶ τὰς θεωρίας, στυγνὴ, ἀνοικτίμων ἐπιφαίνεται θεότης, δι' ἀκάνθων καὶ τριβόλων δεικνύουσα τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶνε ἢ Ἀνάγκη τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ἢ διευθετοῦσα ἀείποτε τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας.

Αὕτη ἢ ἀνάγκη ὑπηγόρευσε τὸ βιβλίον τοῦ Μακιαβέλλη. Ὁ Ἡγεμὼν οὐδέποτε πρέπει νὰ μελετηθῆ ὡς ἀπλῆ πολιτικὴ θεωρία, ἀλλ' ὡς πολιτικὸν ἐγκόλπιον ἀνδρὸς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, τοῦ αἰῶνος τῶν Βοργιῶν, Καρόλου τοῦ πέμπτου τῆς Ἰσπανίας, Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τρίτου τῆς Γαλλίας, Ἐρρίκου τοῦ ὀγδόου τῆς Ἀγγλίας.

Μόνον μοναρχουμένη ἢ Ἰταλία δύναται νὰ εἰρηνεύσῃ, εἶπε σύγχρονος ἱστοριογράφος. Τοῦτο ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀνεγνώριζον δὲ οἱ κράτιστοι τῶν ἀνδρῶν τῆς τετραγαυμένης ἐκείνης περιόδου. Ἡ κοιτὶς τῆς Ἀναγεννήσεως, ἢ μήτηρ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, κατασπαρασσομένη ὑπὸ ἐμφυλίων διχοστασιῶν, ἔρμαιον φατριῶν, ἐστερημένων πάσης εὐγενοῦς ἐθνικῆς ιδέας, ληστευομένη καὶ ἀτιμαζομένη ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ τῶν σκοτεινῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν, εὐρὺ πεδίων κατακτήσεων Γερμανῶν, Ἰσπανῶν καὶ Γάλλων, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνορθωθῆ, νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς αὐτῆς τυράννου, ἢ ὑποτασσομένη εἰς ἡγεμόνα, ἀναλαμβάνοντα τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, παγιοῦντα ἔμπεδον τάξιν καὶ νομιμότητα ἐν τῷ ἐσωτε-

ρικῶ, καθιστάντα καὶ πάλιν τὴν Ἰταλίαν ἐνιαίαν καὶ ἰσχυράν, σεβαστὴν ἐν τῷ ἐξωτερικῶ, ἀξίαν τῶν μεγάλων αὐτῆς παραδόσεων.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀνὴρ, ὃν ἐπόθει ἡ ἰταλικὴ φιλοπατρία ἀπὸ τοῦ Δάντου καὶ τοῦ Μακιαβέλλη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς λογάδων τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος. Εἶνε πρόσφορος, ἐπιλέγει οὗτος ἐν τέλει τοῦ βιβλίου, ἡ εὐκαιρία δι' ἄνδρα συνετὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς εἰσαγωγὴν νέου εἴδους κυβερνήσεως, χρησίμου πρὸς σωτηρίαν τῶν κατοίκων. Ἔσται οὗτος Μωϋσῆς, Κῦρος, Θεσεύς. Ἡ πατρίς, ἡμιθανὴς ἰκετεύει τὸν Θεόν, ἵνα καταπέμψῃ ἄνδρα, ἀπελευθερώσοντα αὐτὴν ἀπὸ τῆς σκληρότητος τῶν βαρβάρων· εἶνε πρόθυμος ν' ἀκολουθήσῃ αὐτόν, εὐθύς ὡς ἤθελεν ὑψώσῃ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν. Οὐδεὶς δ' ἄλλος πρὸς τοῦτο ἱκανὸς ἢ ὁ γόνος τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, τοσοῦτον εὐνοηθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω δὲ θέλει ἀναλάμψῃ αὐθις ἡ ἀρχαία ἀρετὴ, ἣτις δὲν ἀπесβέσθη τέλεον ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς ἰταλικῆς νεότητος (1).

(1) Il Principe.

IB'.

Συμπεραίνων τὰς περὶ τοῦ Ἡγεμόνος κρίσεις αὐτοῦ ὁ ἐπιφανὴς ἱστορικὸς τῆς Γερμανίας Leopold von Ranke, ἐπιφέρει τὰ ἐπόμενα : «ὁ Μακιαβέλλης ἐπεζήτη τὴν ἴασιν τῆς Ἰταλίας· ἐν τούτοις εὔρε τὴν κατάστασιν αὐτῆς τοσοῦτον ἀπελπιστικὴν, ὥστε ὑπῆρξεν ἱκανῶς τολμηρὸς νὰ διατάξῃ δηλητήριο φάρμακον πρὸς θεραπείαν» (1).

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συνεχώρησεν ἄλλοτε τὰς πλάνας τῆς γυναικὸς ἐκείνης, διότι ἠγάπησε πολὺ. Οὕτω σήμερον ὁ προπηλακισθεὶς, ὁ ἀδικηθεὶς ὑπὸ τῆς ἱστορίας Μακιαβέλλης, ἐδικαιώθη, διότι ἠγάπησε πολὺ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, διότι χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῆς καὶ τῆς ἐπανορθώσεως, προὔτιμησε νὰ διακινδυνεύσῃ προσωπικὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν πρὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Καὶ δὲν ἐξήνεγκε τὴν ἐτυμολογίαν αὐτοῦ εὐμενῆ, ἀθωοτικὴν ὑπὲρ τοῦ ὑποδίκου μόνον τὸ δικαστήριο τῆς ἱστορίας.

Πρῶτος ὁ μέγας δούξ τῆς Τοσκάνης Λεοπόλδος ἐν ἔτει 1787, ἐν τῷ τῆς Φλωρεντίας ναῶ τοῦ Σταυροῦ (Santa Croce), τοῦ Πανθέου τούτου τῆς ἰταλικῆς δόξης, διέταξε τὴν κατασκευὴν μαρμαρίνου μνημείου εἰς τὸν Νικόλαον Μακιαβέλλην παρὰ

(1) Zur Critik neuerer Geschichtsschreiber — Machiavelli.

τὰ μνημεῖα τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης: *Tanto nomini nullum par elogium* ⁽¹⁾. Ἀλλὰ δὲν ἐξήρκει ἡ ἐπανόρθωσις αὕτη, γενομένη ὑπὸ ἡγεμόνος· ὑπελείπετο ἔτι ἡ πάνδημος συγγνώμη τῆς ἰταλικῆς συνειδήσεως, μὴ βραδύνασα νὰ διατρανωθῇ, τῆς νέας Ἰταλίας ἀναλαβούσης ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν συνείδησιν.

Ἐν τινι τῶν ὁδῶν τῆς Φλωρεντίας, *via di Guicciardini*, ὁ διαβάτης ἀναγινώσκει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἐν ἣ ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ Μακιαβέλλης. — «*Nicolò Machiavelli, dell'unità nazionale precoritore audace e indivino ed'armi proprie e non adventitie primo institutore e maestro. Italia una e armata pose il 3 maggio 1869, quatro di lui centenario*» ⁽²⁾.

Ἦτο δίκαιος φόρος ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης εἰς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, τὸν γράψαντα, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐσωτάτων τῆς καρδίας ἔπραξε πάντοτε ὅτι ἠδυνήθη καὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ πρὸς τιμὴν τῆς πατρίδος. Διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος τὰς μεγίστας τῶν ὑποχρεώσεων, αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν. Ὅσῳ ἡ πατρίς εὐμοιρεῖ δόξης, τοσοῦτω

(1) Πρὸς τηλικούτο ὄνομα οὐδεὶς ἐξικνεῖται ἔπαινος.

(2) Νικολάφ Μακιαβέλλη, τῷ τολμηρῷ καὶ ἐμπνευσμένῳ προδρόμῳ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, τῷ πρώτῳ διδάξαντι εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὴν χρῆσιν ἰδίου καὶ οὐχὶ ξενικοῦ στρατοῦ, ἡ Ἰταλία μία καὶ στοατιωτικῶς ὀργανωμένη ἀνέθηκε. — Τῇ 3 Μαΐου 1869, τετάρτη αὐτοῦ ἑκατονταετηρίδι.

εἶνε λαμπρὰ καὶ ἡ μοῖρα τῶν τέκνων αὐ-
τῆς. Ὁ σοφὸς τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶπε βε-
βασίως πλείονα εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ.

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐν Ἰταλίᾳ, ἅμα
ἐξεγερθεῖσα, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος, ἀπὸ
τοῦ βαθέως ὕπνου τῆς καταπτώσεως, ἀν-
εὔρεν ἐν τῷ συγγραφεῖ τοῦ Ἡγεμόνος ἐνχ
τῶν παλαιτάτων καὶ εὐγενεστάτων προ-
δρόμων τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος καὶ ἀνεξαρ-
τησίας. Ἡ σχολὴ τοῦ Ἰωσήφ Ματσίνη ἐ-
κήρυξε τὸν Μακιαβέλλην μετὰ τοῦ Δάντου
τούς δύο ἐφεστίους ἀγίους τῆς ἰταλικῆς πί-
στεως, ἢ κατὰ τὴν μεταφυσικὴν ἔκφρασιν
τοῦ πολιτικοῦ αἵρεσιάρχου, τὴν σύνθεσιν
καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἰταλικῆς ιδέας. Ὡς
τὸ σύνθημα τῆς ἀναβιώσεως ἐθέρμανεν αὐ-
θις τὸ πνεῦμα τῆς ἰταλικῆς φυλῆς, καὶ ἡ
μὲν Νέα Ἰταλία, γονυκλινῆς πρὸ τοῦ ἐθνι-
κοῦ κύτῆς συμβόλου *Italia farà da se*, ἔρ-
ρηξε τὴν ἀρχαίαν κραυγὴν τῆς ἐκδικήσεως
καὶ τῆς ἐκδιώξεως τῶν ξένων, ὁ δὲ λαὸς
ἐπανέλαβε τὸ παλαιὸν πολεμικὸν σύνθημα,
τὸ τοσάκις ἄλλοτε ἀπηχῆσαν ἀνὰ τὰς ὁ-
δοὺς καὶ τὰς πλατείας τῆς Ἰταλίας: *Ro-
pulo, ropulo! muoianno i Tiranni*, πάν-
τες οἱ Ἰταλοί, ἀνεξαρτήτως ἀρχῶν καὶ πε-
ποιθήσεων, ἐκτὸς τῶν λαμβανόντων τὰς
ἐμπνεύσεις ἀπὸ τοῦ Βατικανοῦ, ἀνεγνώρι-
σαν ἐν τῷ πολιτικῷ τοῦ Ἡγεμόνος ἐνθου-
σιαστῆ *il souvano pensatore*, τὸν ὑπὲρ
πάντα ἄλλον καθαρώτερον καὶ ἀληθέστε-
ρον αἰσθανθέντα καὶ διατυπώσαντα κατὰ
τούς χρόνους τούτους τὰ ιδεώδη καὶ τοὺς
πόθους τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Ἡγεμὼν τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος,

οἶον ἐπεζήτησεν ὁ Μακιαβέλλης ἐν τῇ φιλοπάτριδι αὐτοῦ ἀγωνίᾳ, διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον πολιτικὴ εἰκὼν μόνον, ἄψυχος, ἀσώματος. Ὁ βλαστὸς ἐκεῖνος τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, εἰς ὃν ἀφιερώθη τὸ βιβλίον, ἦτο ἀνάξιος νὰ κατανοήσῃ τὴν βαθεῖαν ἰδέαν τοῦ πολιτειοδύφου τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, οὗ ἡ σκέψις παρανοηθεῖσα, κατέστη σκοπὸς καὶ ἀντικείμενον ἀναθέματος καὶ κταδίκης. Ἀλλὰ μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ὅποτε νέα κοινωνικὴ περίοδος ἀνατέλλει ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνακηρύττονται δὲ τὰ δίκαια τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνικότητων ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ κόσμου θεμελιώδη δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Ἡγεμὼν, τὸ ἀπόκληρον τοῦτο βιβλίον ἐνδόξου καταδίκου, καθίσταται αὖθις ἀντικείμενον μελέτης καὶ συζητήσεως. Καὶ ἀμέσως ἀπὸ τῆς σκέψεως ἄρχεται ἡ ἐκτέλεσις τοῦ λησμονηθέντος ἐθνικοῦ προγράμματος. Πρὸ τῆς ἐξόχου καὶ ἐπιβλητικῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἱπποῦ βασιλέως, αἱ ἐσωτερικαὶ διαιρέσεις καὶ τὰ ἐμφύλια μίση κατεσιγάσθησαν ἐν Ἰταλίᾳ, ἡ δὲ ἐθνικὴ ἐργασία ἄρχεται μετὰ νέας πίστεως, μετὰ μείζονος ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως. Ἐνεκα τῶν μεγάλων τῆς πατρίδος περιστάσεων ἡ ἰταλικὴ δημοκρατία διὰ τοῦ Δανιὴλ Μανίνης⁽¹⁾ παρέχει ὁμολο-

(1) Ἐξόριστος ἐν Παρισίοις ὁ Δανιὴλ Μανίνης, ὁ ἐν ἔτει 1848 δόγης τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, ἔγραψε τὰ ἑξῆς, ἀξία πολλῆς μελέτης καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνδρός: «Δημιουργήσατε τὴν Ἰταλίαν, σεῖς ἡγεμόνες τοῦ σαβαυδικοῦ

γίαν πίστεως εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Πεδε-
 μοντίου, διὰ δὲ τοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη
 προσφέρει δύο βασιλικὰ στέμματα εἰς τὸν
 ἡγεμόνα τῆς νέας Ἰταλίας. "Ὅτι ὑπῆρξεν
 ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ ἡ κοινωνικὴ κατά-
 πτωσις τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, τοῦτο
 ἔπραξεν ὁ δέκατος ἑνάτος αἰὼν ὑπὸ τοὺς
 οἰωνοὺς μείζονος πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ
 συνέσεως. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῶν ἐθνι-
 κῶν ἀποκαταστάσεων ὁ Βίκτωρ Ἐμμα-
 νουήλ ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς ἐκτελέσεως
 τοῦ προγράμματος τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος
 καὶ ἐλευθερίας μετὰ τῆς πίστεως, τοῦ ἐν-
 θουσιασμοῦ, τῆς τιμιότητος φιλοπάτριδος
 ἡγεμόνος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Ἦτο ὄντως βασιλεὺς ἐκεῖνος, ἀντάξιος
 τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ
 ἱστορικῆς ἀποστολῆς. "Ἄν αἱ περιστάσεις
 ἐπιβάλλωσι πολλάκις εἰς λαόν τινα ν' ἀφο-
 σιωθῇ ὑπὲρ ἐνὸς ἀνδρὸς πρὸς γενναίους σκο-
 ποὺς, ὀφείλει οὗτος νὰ ἔχῃ αἰείποτε ὑπ'
 ὄψει τὴν εὐθύνην, ἣν ἀναλαμβάνει πρὸς τὸ
 ἔθνος καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἀπορρέων ἀπὸ τῆς
 ἐθνικῆς συνειδήσεως, σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς
 καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων τοῦ λαοῦ, οὐ-
 δέποτε ὀφείλει νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀποστο-
 λὴν καὶ τὰς ἐλπίδας, ὧν τὴν πραγμάτω-
 σιν ἀνέθηκεν αὐτῷ ἡ πατρίς· καθίσταται
 δὲ ὑπεύθυνος πρὸς τε τοὺς συγχρόνους καὶ
 τοὺς μεταγενεστέρους ἐπὶ τῇ ἀπραγμοσύνῃ
 καὶ ἀδιαφορίᾳ, ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὰς

οἴκου καὶ εἰμι μεθ' ὑμῶν· ἄλλως, εἰμι καθ' ὑμῶν.
 Ἄνεξαρτησία καὶ ἐνότης ἔστω τὸ ἡμέτερον σύμ-
 βολον !»

στιγμάς ὑπερτάτων ἐθνικῶν κρίσεων καὶ κινδύνων.

Φρουρὸς ἀγρυπνος τῆς πατρίδος, συμμεριζόμενος τὰς χαρὰς αὐτῆς καὶ τὰς θλίψεις, τὰς στερήσεις καὶ τὰς εὐτυχίας, ἔντιμος, γενναῖος καὶ εἰλικρινῆς ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος, τοιοῦτος ὀφείλει νὰ εἶνε ὁ σύγχρονος ἀληθῆς ἡγεμὼν, ἐν πλήρει δικαίῳ δυνάμενος νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ τι ἄλλοτε εἶπεν ὁ βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουήλ ἐν ἔτει 1861 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἰταλικοῦ Κοινοβουλίου : Δὲν ἐδίστασα νὰ διακινδυνεύσω τὴν ζωὴν μου καὶ τὸ στέμμα μου ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	Σελ.	α'
Ἐπιένεισις.....		
Κεφάλαιον Α'. Πόσα τὰ εἶδη τῶν ἡγεμονιῶν καὶ διὰ ποίων μέσων ἀποκτῶνται :	»	3
Κεφάλαιον Β'. Περὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν ἡγεμονιῶν.....	»	4
Κεφάλαιον Γ'. Περὶ τῶν μικτῶν ἡγεμονιῶν.....	»	6
Κεφάλαιον Δ'. Διατί τὸ βασίλειον τοῦ Δαρείου, κατακτηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἀπεστάτησε μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ;.....	»	22
Κεφάλαιον Ε'. Τίνοι τρόποι δύνανται γὰρ κυβερνῶνται αἱ πόλεις ἢ αἱ ἡγεμονίαι, αἰτινες, πρὶν ἢ κατακτηθῶσι, διῆγον αὐτόνομοι ;.....	»	27
Κεφάλαιον ΣΤ'. Περὶ τῶν νέων ἡγεμονιῶν, τῶν δι' ἰδίων ὀπλων καὶ ἰδίας ἀρετῆς ἀποκτωμένων.....	»	30
Κεφάλαιον Ζ'. Περὶ τῶν νέων ἡγεμονιῶν, τῶν ἀποκτωμένων δι' ἄλλοτρίων ὀπλων καὶ ἐκ τύχης.....	»	36
Κεφάλαιον Η'. Περὶ ἐκείνων, οἵτινες διὰ κακουργημάτων καθίστανται ἡγεμόνες..	»	49
Κεφάλαιον Θ'. Περὶ τῶν πολιτικῶν ἡγεμονιῶν.....	»	57
Κεφάλαιον Ι'. Πῶς πρέπει γὰρ μετρῶνται αἱ δυνάμεις ὄλων τῶν ἡγεμονιῶν.....	»	63
Κεφάλαιον ΙΑ'. Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγεμονιῶν.....	»	67
Κεφάλαιον ΙΒ'. Πόσα εἶδη στρατοῦ καὶ περὶ ὑπομισθίων στρατιωτῶν.....	»	72
Κεφάλαιον ΙΓ'. Περὶ τῶν ἐπικουρικῶν, μικτῶν καὶ ἐγχωρίων στρατευμάτων.....	»	81

Κεφάλαιον ΙΔ'. Περὶ τῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων τοῦ ἡγεμόνος.....	»	88
Κεφάλαιον ΙΕ'. Πῶς οἱ ἄνθρωποι καὶ μάλι- στα οἱ ἡγεμόνες δοξάζονται ἢ καταισχύ- νονται.....	»	93
Κεφάλαιον ΙΣΤ'. Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ φειδωλίας.....	»	96
Κεφάλαιον ΙΖ'. Περὶ τῆς ὠμότητος καὶ ἐπισεικείας τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐὰν οὗτοι εἴνε προτιμότερον νὰ καθίστανται ἀγα- πητοὶ ἢ ἐπίφοβοι.....	»	100
Κεφάλαιον ΙΗ'. Πῶς οἱ ἡγεμόνες ὀφείλουσι νὰ τηρῶσι τὰς ὑποσχέσεις των.....	»	105
Κεφάλαιον ΙΘ'. Ὅτι οἱ ἡγεμόνες ὀφείλουσι ν' ἀποφεύγωσι τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸ μῖσος κατ' αὐτῶν.....	»	110
Κεφάλαιον Κ'. Ἐὰν εἴνε ὠφέλιμα ἢ ἐπι- ζήμια τὰ φρούρια καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα τῶν ἡγεμόνων.....	»	127
Κεφάλαιον ΚΑ'. Πῶς πρέπει νὰ φέρηται ὁ ἡγεμών, ὁ θέλων ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν	»	135
Κεφάλαιον ΚΒ'. Περὶ τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἡγεμόνος.....	»	141
Κεφάλαιον ΚΓ'. Ὅτι πρέπει οἱ ἡγεμόνες ν' ἀποφεύγωσι τοὺς κόλακας.....	»	144
Κεφάλαιον ΚΔ'. Διατί οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἰτα- λίας ἀπώλεσαν τὰ κράτη των.....	»	148
Κεφάλαιον ΚΕ'. Πόσον ἰσχύει ἡ τύχη εἰς τὰ ἀνθρώπινα καὶ πῶς δυνάμεθα ν' ἀντέ- χωμεν κατ' αὐτῆς.....	»	151
Κεφάλαιον ΚΣΤ'. Προτροπὴ πρὸς ἀπελευ- θέρωσιν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους	»	157

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΙΑΒΕΛΛΗ

Μακιαδέλλης και Μακιαβελλισμός. —

Ἡ Ἀναγέννησις πνευματικὴ ἀκμὴ ἐν Ἰταλίᾳ· γράμματα, τέχναι καὶ ἐπιστήμα. Πολιτικὴ ἐξάντλησις· ὁ Παπισμὸς, οἱ ἰθαγενεῖς τύραννοι καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ κατακτηταὶ τῆς Ἰταλίας. Ἀγῶνες Γουέλφων καὶ Γιβελλίνων. Δάντης καὶ Μακιαδέλλης· ὁ Γιβελλινισμὸς καὶ ἡ ἰταλικὴ ἐνότης. Τὸ κήρυγμα τοῦ Μακιαδέλλη. Ἡ θεωρία τῆς Μοναρχίας, ὡς ὄργανον τῆς πολιτικῆς ἰσχύος καὶ ἐνότητος τῶν νεωτέρων λαῶν. Ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Μακιαδέλλη καὶ ἡ ἰταλικὴ ἐνότης. Μὴ ὑπάρχοντος λαοῦ, ἀπευθύνεται ὁ Μακιαδέλλης εἰς τὸν Ἡγεμόνα. Φιλοπατριὰ τοῦ Μακιαδέλλη. Ὁ Μακιαβελλισμὸς πρὸ τοῦ Μακιαδέλλη· ὁ σκοπὸς ἐξαγνίζει τὰ μέσα. Ἀπολογία καὶ ἀνάγκη τοῦ Ἡγεμόνος· ἡ τέχνη τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἰσχύς τῶν λαῶν· πάνδημος στρατολογία. Ὁ ἐνοπλος Προφήτης, ὄργανον καὶ ἐκτελεστὴς τῆς ἐθνικῆς ιδέας· ὁ Μακιαδέλλης καὶ ἡ Νέα Ἰταλία. Ἡ ἰταλικὴ ἐνότης καὶ ὁ Ἡγεμὼν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Σελ. 167—277

